

RENALYN RAMIREZ

Si Renalyn ay isang batang manunulat mula sa Trece Martires, Cavite. Sa kasalukuyan, siya ay nag-aaral ng BA Journalism sa Cavite State University. Ang ilan sa kaniyang mga naisulat na akda ay nailathala sa 12th Special Issue ng *Novice Magazine* at sa unang volume ng *Santelmo Magazine*. Nagsilbi rin siyang kontribyutor sa mga antolohiyang *Kalimbahin: Mga Dagli (2021)* ng 7 Eyes Production, *Magkasintahan Volume X (2022)* ng Ukiyoto Publishing, at *CATipunan Volume 3 (2022)* ng Gantala Press. Noong 2022 ay nagkamit siya ng Lampara Prize sa kategoryang pagsulat ng kuwentong pambata.

ETIKS

Baka bumagsak ako sa Journalism Ethics. Major subject pa man din. Hindi kasi ako makapag-recite tuwing nagpapa-case analysis si Sir Reg. Hindi ko alam kung anong iisipin ko tungkol sa sarili ko. Bobo ba talaga ako o mababa lang ang kumpyansa ko sa sarili ko? Pero pagdating kasi sa usaping etika, alam kong nasa pagitan ito ng pagiging ‘common sense’ at pagiging komplikado. Common sense dahil ang basehan lang naman ay kung ano ang mabuti sa isang partikular na sitwasyon. Komplikado dahil dito nakasalalay kung anong klase ka ng tao. Kaya tuwing may klase kami sa Ethics, ang dami kong iniisip, pero wala akong masabi.

Marso 9, 2023, Huwebes

Noong unang araw ng klase namin, hindi muna siya nag-lesson. Nagpa-group activity muna siya ng roleplaying.

Hinati sa limang grupo ang klase. Bawat grupo ay bumunot ng papel na may nakasulat na isang item mula sa Philippine Journalist Code of Ethics. Kailangang maipaliwanag ang ibig sabihin ng isang partikular na ethics na mabubunot ng bawat grupo sa pamamagitan ng maikling pagsasadula. Ethics number 11 ang napunta sa amin.

“I shall comport myself in public or while performing my duties as journalist in such manner as to maintain the dignity of my profession. When in doubt, decency should be my watchword.”

Ganito ang ginawa ng grupo namin: May isang matapobreng pulitiko ang nasasangkot sa isang malaking iskandalo. Ang kaniya kasing anak, natimbog sa isang buy bust operation. Isang araw,

may pumuntang journalist sa opisina ng naturang pulitiko upang hingiin ang kaniyang pahayag ukol sa isyu. Una pa lamang ay hindi na maganda ang pakikitungo ng matapobreng pulitiko sa journalist. Pero, pumayag pa rin naman siyang makapanayam nito. Kalaunan, napikon ang pulitiko sa mga tanong ng journalist. Kaya nagwala ito, nagalit, at pinagsalitaan ng masasakit na salita ang journalist. Ngunit, sa halip na mapikon din at pumatol ang journalist, maayos at disente pa rin itong nagpaalam sa pulitiko.

Hindi ako sumali sa pagro-roleplay ng eksena dahil hindi naman kailangang marami ang karakter na gaganap. Pero sa bandang dulo, ako ang nagpaliwanag ng ginawa namin. Ang sabi ko: *“Kung isa kang journalist, at matatagpuan mo ‘yung sarili mong nalilito sa pagitan ng kung ano ang nararapat mong gawin bilang isang propesyonal, at kung ano sa tingin mo ang dapat mong gawin bilang isang tao – ang safe choice mo ay maging disente”*

Hindi ako gaanong natuwa sa sinabi ko. Pakiramdam ko ay hindi ko maayos na naiparating kung ano talaga ang gusto kong sabihin. Noong hapon, may naisip akong mas magandang eksena sana. Inis na inis ako sa sarili ko noon dahil kung kailan tapos na ang pagkakataon, saka pa ako magkakaroon ng magandang ideya.

Pero kung sakaling isang gabi, maghimala at magkaroon ako ng tyansang balikan ang araw na iyon, ganito ang magiging suhestyon kong gawin ng grupo namin: May isang journalist na dumalo sa isang event ng isang mayamang pamilya. Pagdating niya sa venue, nakita niya agad na buffet style ang klase ng event na ito. Bonggang-bongga ang catering at sosyal ang mga nakahain na

pagkain. Hindi pa siya nakatitikim ng mga ganito kamamahal na putahe kaya na-excite siya.

Kukuha na sana siya ng plato nang maalala niya na pumunta nga pala siya roon para mag-cover sa event na ito. Hindi nga pala siya bisita. Magkakaroon siya ng dilemma sa kaniyang isip. Parang magtatalo ang kaniyang konsensya at inner demons:

Konsensya: *Trabaho ang ipununta mo rito, hindi para maki-chibog!*

Inner demons: *Pero mukhang masarap 'yung wagyu steak!*

Konsensya: *Pero bagay ba sa trabaho mo bilang isang journalist na halos makalimutan mong mag-cover dahil lang sa steak?*

Inner demons: *Para naman sa lahat itong buffet.*

Konsensya: *Nakuuuuu, parang hindi naman yata tama na ang ipinunta mo rito ay trabaho, tapos wala kang mabubuong maayos na istorya?*

Inner demons: *Bahala ka. Ikaw din. Sa entry level mong sahod baka sa isang taon ka pa magkaroon ng tyansang makatikim ng wagyu.*

Pagkatapos, makabubuo ng desisyon ang journalist. Ipakikita niyang sa oras ng pagkalito, ang pinaka-mainam niyang gawin ay maging disente, alang-alang sa dignidad ng kaniyang propesyon.

Sa huli, uunahin niya muna ang interbyu kaysa wagyu.

Mas maipapaliwanag ko sana ito nang maayos. Sasabihin kong may mga pagkakataon talaga sa buhay ng isang journalist na habang ginagawa niya ang tungkulin niya ay matutukso siyang gumawa ng mga bagay na posibleng makaapekto sa dignidad

ng propesyon. Sa mga ganitong sitwasyon na tila nagsasabong ang natural na reaksyon ng isang tao at wastong kilos ng isang propesyonal, maisasalba ng isang mamamahayag ang kaniyang sarili mula sa pagkalito sa pamamagitan ng pagiging disente.

Teka, tama ba ang sinasabi ko?

Marso 30, 2023, Huwebes

Dalawang magkasunod na Huwebes walang klase sa Journalism Ethics. Iyong una, dahil sa ilang araw na transport strike ng mga jeepney driver. Iyong pangalawa, dahil sa foundation week ng unibersidad. Katapusan na ng Marso noong nagkaroon kami ng unang diskusyon sa klase ni Sir Reg.

Bago magsimula sa lektyur, nagbigay muna si Sir ng mga case study. Mga simpleng sitwasyon lang naman na mas ginagawang komplikado dahil nga ang usapan ay hindi na lang basta kung ano ang tama o mali, kun'di kung ano na rin ang mabuti at masama. Ang una niyang tanong sa klase: paano kung nandaya ang kaibigan mo sa isang pagsusulit, alam mong nandaya siya, at nangako ka sa kaniyang hindi mo siya isusumbong? Pero, nagtanong ang guro niyo sa iyo kung nandaya ba siya? Anong gagawin mo?

Madali lang itong sagutin sa basehan ng etika. S'yempre, dapat kang magsabi ng totoo sa guro. Una, dahil mas mabuti nang maging tapat kaysa maging kunsintidor. Pangalawa, dahil kung pababayaan mo lang ang kaibigan mong makatakas sa konsekwensya ng pandaraya sa exam, hindi niya matututunan ang halaga ng edukasyong may integridad. Pangatlo, dahil ang tunay na

kaibigan ay tumutulong na itama ang isang pagkakamali, sa halip na pagtakpan ito.

Pero paano naman ang pangako mo sa kanyang hindi ka magsusumbong? Mali ang hindi tumupad sa pangako, lalo na sa isang kaibigan. Ibig sabihin ba nito, ayos lang ang maging traydor sa mga pangako?

Kagaya nga ng sabi kanina, hindi na tinitignan sa etika kung alin ang tama o mali. Magkakaroon ng conflicting values kung magmumula lamang tayo sa perspektibo ng kung ano ang wasto sa hindi. Hindi naman binabalewala ang katotohanang mali ang hindi tumupad sa pangako sa isang kaibigan. Pero sa mga ganitong sitwasyon, minsan, ang hindi pagtupad sa pangakong binitawan ay mas mainam kaysa manatiling tahimik ukol sa isang maliit na pagkakamaling may potensiyal na magdulot ng mas malalaking problema. Sabi nga sa lesson namin, *some values must be temporarily subsumed*.

Makaaapekto ba ito sa pagkakaibigan ninyo? Maaaring oo, maaaring hindi. Oo, kung mababaw ang halaga ng pagkakaibigan n'yo para sa kaibigan mong nandaya. Hindi, kung mauunawaan niyang ginawa mo lang kung ano ang mas mabuti para sa sarili mo at para sa kaniya.

Maaaring makasira ng pagkakaibigan ang pagiging etikal, kung minsan. Pero sabi nga ni Sir Reg sa kaniyang lektyur: *ethics is not about pleasing everyone*.

Kung ang naunang case study ay simple lang, medyo nakalilito naman ang sumunod. Kailangan kasi namin itong i-relate sa konteksto ng media. Paano raw kung binigyan ka ng kaibigan mo

ng isang CD na puno ng mga kantang pinirata o ilegal na-download mula sa internet. Tatanggapin mo ba?

Hindi ko rin alam ang isasagot sa tanong na ito noong araw na iyon. Puro lang din mga tanong ang naiisip ko. Papasok ba ito sa copyright infringement? Kung ginamit lang naman ang mga kanta para magpa-impress ng magandang music taste at hindi naman ginamit para kumita ng salapi, may parusa ba ito sa batas? Pinaparusahan din ba ng batas ang mga tumatanggap ng piniratang CD? O para lang ito sa mga namimirata?

Hindi ko pa nababasa ang mga batas na may kinalaman sa ganitong usapin kaya inaamin kong wala talaga akong alam. Kung ang pagbabatayan naman ay kung ano ang tama o mali – sa palagay ko ay mali ang tumanggap ng piniratang CD dahil para ka na ring tumanggap ng galing sa nakaw.

Pero hindi rin ako sigurado sa katwiran ko. Paano kung sobrang idol mo lang talaga iyong artist at wala kang pambili ng album niya kaya nag-download ka na lang sa internet? Pero, sapat bang rason ang paghanga para maging katanggap-tanggap ang pagnanakaw sa craft nito? Teka, tama bang ihalintulad ang pamimirata sa pagnanakaw? Nasa iisang degree ba sila ng kasamaan o may isang mas masama?

Sa sobrang gulo ng isip ko, hindi ako nakapag-recite sa mga tanong ni Sir Reg. Natapos na lang ang klase nang hindi man lang ako nakapagtaas ng kamay. Hindi man lang ako nakapagbahagi ng opinyon ko sa klase. Natatakot din kasi akong magsalita lalo na't alam ko sa sarili kong hindi ko pa nababasa ang batas ukol sa bagay na ito. Baka mamaya, mapahiya ako dahil kumokonsinte na pala ako sa maling gawain nang hindi ko pa alam.

Bago lumabas ng klasrum, nagbigay si Sir Reg ng takdang-aralin. Panoorin daw namin ang pelikulang *Shattered Glass*. Magkakaroon daw ng recitation sa susunod na klase. Dadalhin niya raw ang index cards.

May isang kaklase akong nagtanong. “*Sir, pwede ba kaming manood ng pinirata sa internet?*”

Abril 6, 2023, Huwebes

Walang pasok ngayon dahil Semana Santa. Sa loob ng isang linggo, ilang beses kong pinanood ang pelikulang ipinapanood sa amin ni Sir Reg. Ayokong tatanga-tanga ako kapag nagpa-recitation siya sa susunod na klase.

Speaking of katangahan, iniisip kaya ng guro ko na tanga ako dahil wala akong maisagot sa kaniya sa klase? Hindi ko naman sinasabing ganoon siyang klase ng tao, o ganoong klase siya ng guro. Siguro, nag-aalala lang ako na baka dismayado siya sa aming mga estudyante niya na tameme lang tuwing nagpapa-recitation siya sa klase.

Ilang beses ko nang gustong sumagot sa mga tanong niya. Pero ang problema nga, minsan ay hindi ako sigurado sa tanong ko at minsan naman ay hindi ko talaga alam kung ano ang isasagot ko. Sabi niya, wala raw maling sagot sa klase niya dahil ang hinihingi niya sa amin ay mga opinyon. Pero sa palagay ko naman, palaging mayroong maling sagot. Nagiging mali ang mga opinyon kapag mali ang mga batayan nito.

Kaya’t paano kung mali ako ng maging batayan.

Pero sabagay, kung iisipin nga naman, mas mabuti nang magkamali ako sa loob ng klasrum kaysa naman kung kailan

propesyonal na akong journalist ay saka pa ako magiging tanga. At least, sa loob ng klasrum, kay Sir Reg lang at sa mga kaklase akong mapapahiya. Kapag nakagawa ako ng pagkakamali sa panahong propesyonal na journalist na ako, mapapahiya ako sa harap ng publiko.

Kagaya ng nangyari kay Stephen Glass. Alang-alang sa kasikatan at magandang artikulo, nagawa niyang umimbento at mameke ng istorya. Higit sa kalahati ng lahat ng mga isinulat niya para sa The News Republic ang napag-alamang fabricated pala. Sa huli, wala nang naniniwala sa kaniya dahil ang pinakamatinding konsekwensya ng kasalanan niya ay ang pagkawala ng kaniyang kredibilidad, bilang manunulat, bilang tao, at bilang mamamahayag.

Pinagsamantalahan niya masyado ang butas na nakita niya sa fact-checking process. Ginamit niya ito para may marating at mapatunayan. Sa kabilang banda, ang mga mambabasa naman ng kaniyang mga artikulo ay nalunod sa kumunoy ng kalokohan.

Katotohanan daw ang pinakamahalagang bagay sa mundo ng dyornalismo. Sabi nga ni Joseph Pulitzer, kabilang sa mga kinakailangan ng isang balita ang “*accuracy, accuracy, accuracy.*” Hindi matatawag na accurate ang isang balita kung nagmumula lamang ito sa imahinasyon ng nagsusulat. Sa katunayan, hindi nga ito dapat tawaging balita. Walang balitang piksyonal, dahil ang mga balita ay salamin ng reyalidad.

Kaya talagang mali, mali, mali at masama, masama, masama, ang ginawa ni Stephen Glass. Bukod kasi sa pagsisinungaling, at paggawa ng extra-kalokohan para pagtakpan ang mga kasinungalingan niya noong malapit na siyang mabuking –

niloko niya pa ang mga mambabasa sa pamamagitan ng paggagawa ng mga piksyonal na naratibong binihisan niya bilang reyalidad. Tila ginawa niyang tanga ang mga tao na pwedeng bilugin ang ulo at papaniwalain sa mga delusyon. Tinanggalan niya ng karapatan ang mga taong mabasa sa balita ang katotohanan.

Napakarami kong reyalisasyon dahil sa pelikulang ito. Kapag pala gusto mong pumasok sa mundo ng pamamahayag, dapat ay matutuhan mong tanggapin na hindi lahat ng istoryang isusulat mo ay papatok sa panlasa ng mga mambabasa. Kaya kung gusto mong maging sikat, isang mahaba at madilim na daan ang pagsusulat at pamamahayag. Hindi ito para sa mga taong ang ninanais sa buhay ay katanyagan. Bagkus, para ito sa mga taong may sapat na tibay ng sikmura na kayang sikmurain palagi ang reyalidad – gaano man ito kapait, wala o meron mang kapalit.

Pero bukod sa mga reyalisasyong ito, napakarami ring nabuong tanong sa akin. Nangangahulugan ba itong kailangan ay halos perpekto ang mga taong nagnanais maging mamamahayag? Gaano karaming pagkakamali ang maaaring magawa ng isang journalist para mawalan siya ng kredibilidad? Nawawala ba talaga ang kredibilidad? O para lang itong motibasyon na minsan ay humihina, pagkatapos ay bumabalik din at muling nagiging malakas? Kapag nagkasala sa etika ang isang mamamahayag, maaari pa ba siyang mapatawad? O gaya ni Stephen Glass, habambuhay niya na ring dadalhin ang lamat ng kasalanan?

Pero sabagay, kaya naman may umiiral na Code of Ethics ay para maiwasan ng isang journalist na gumawa ng mga pagkakamaling maaaring makaapekto sa kredibilidad at tiwalang ibinibigay ng publiko para sa propesyon. Ngunit sa kabilang banda

naman, tao lang din naman ang mga mamamahayag. Sumasablay, natutukso, nagkakaroon ng kasalanan. Eh kung ang utos nga ng Diyos, hindi palaging nasusunod ng tao, gaano nga naman kasigurado na sinusunod nga itong code of ethics na tao lang din naman ang nagtakda?

Isa lamang ang malinaw na maaaring panghawakan dito: na kung pinaniniwalaan ng isang journalist ang esensya ng papel na ginagampanan niya sa lipunan katulad ng kung paano niya paniwalaan ang mga moral na batas ng tao, isasabuhay niya ang listahan ng etika, gaano man ito karami. Pero kung mababaw ang tingin niya sa moralidad ng tao at kahalagan ng pagsasabi ng totoo, mawawalan ng saysay ang etika.

Ano kayang opinyon ni Sir Reg sa mga kagaya kong tahimik sa klase ng Ethics at posibleng makakuha ng mababang grado? Katumbas kaya para sa kanya ng aking pananahimik ang kawalan ng pakialam? Katanggap-tanggap kaya na wala pa akong masyadong alam? Kung sakaling bigyan niya nga ako ng mababang grado sa Ethics subject, ano kayang magiging epekto nito sa pagkatao ko kung sakaling maging propesyonal na journalist nga ako balang-araw? Ang mababa ko bang grado ay nangangahulugan ng mababang pagkatao? Iisipin kaya ng mga magiging boss ko na mataas ang tyansa kong maging di-etikal dahil mababa ang grado ko sa Ethics?

Pero sabagay, hindi naman basehan ng pagkatao ko ang mga gradong nakukuha ko sa paaralan. Kahit naman bigyan ako ng guro ko ng tres o ng uno, kung hindi ko aayusin ang laman ng isip ko, at kung hindi ko naman uunawain ang mga itinuturo niya, para lang akong nag-aksaya ng oras.

Abril 13, 2023, Huwebes

“Credibility gaps and ethics scandals are the result of precisely that failure of media professionals” – Clifford Christians.

Muli kaming nagkita-kita sa loob ng klasrum nitong Huwebes pagkatapos ng Mahal na Araw. Sa araw na ito nakatakdang magkaroon ng recitation tungkol sa kung ano ang natutuhan namin sa pelikulang *Shattered Glass*. Pero pagpasok ni Sir Reg sa klasrum, agad siyang nag-set up ng projector at nagsimula sa ikalawang lektur.

History and Main Approaches in Ethics ang paksa nang araw na ito. Hindi masyadong marami ang case analysis. Pinag-usapan lang namin kung bakit kailangan ng journalism ethics, ano ang journalism ethics, at kung ano-ano ang mga naging pagbabago sa konsepto nito sa loob ng mahabang panahon simula ika-16 na siglo hanggang ngayon.

Napag-usapan sa klase ang katotohanang medyo mahirap sigurong lunukin para sa ilan. Kasalanan din ng media kung bakit may mga pagkakataong hindi nagtitiwala ang mga tao sa kanila, lalo na nga kung magkaiba ang nakikita o pinaniniwalaan o pinaniniwalaang nakikita ng publiko at ang nilalaman ng balita.

Parang nawawala ang isip ko kakaisip sa kung ano ang dahilan kung bakit walang ibang maaaring sisihin sa puwang sa kredibilidad ng media kun'di ang media rin. Hindi ko naman sinasabing mali si Clifford Christians. Sa katunayan, tama naman siya dahil marami-raming beses nang sumablay ang media professionals na nagdulot ng bawas o pagkawala ng tiwala ng publiko sa kanila. Pero marahil, gusto ko lang malinawan kung palagi ba siyang tama. Sa lahat ba ng pagkakataon, media lang ang

may kasalanan kung bakit ayaw magtiwala ng mga tao sa kanila? Paano ba maipaliliwanag ang mga sitwasyong ginagawa naman ng isang mamamahayag ang trabaho niya nang etikal, tapat, buong-husay – pero biglang isang araw, magagalit sa kaniya ang mga tao? Ano ang posibleng naging pagkukulang?

Parang pantal ang mga tanong sa isip ko na tuwing mas pinag-iisipan ko, lalo lang dumadami. Parang nanganganak. Kapag ba journalist ka, at maraming mamamayan ang galit sa’yo o hindi naniniwala sa sinasabi mo, ibig sabihin ba agad nito, wala kang kredibilidad? Kapag ganito ang sitwasyon, kailangan mo bang patunayang katiwa-tiwala ka? Kung oo, paano? Kung hindi, bakit?

Mayroon akong kilala. Senior ko dati noong freshman pa lang ako. Sumulat siya ng fact-check article sa Rappler tungkol sa mga windmills sa Ilocos Norte. May kinalaman ito sa kampanyahan. Hindi pa siya graduate noon pero kasali siya sa fact checking seminar ng Move.PH. Natuwa at humanga ako noong nakita ko na may article siyang na-publish online sa website ng Rappler. Pero noong tingnan ko ang comment section, puro pamamahiya, pagmumura, at pagbabanta ang laman. Galit na galit ang netizens. Hindi raw sila naniniwala. Idinamay pa nga ang pangalan ng unibersidad. Sinungaling at “biased” daw talaga ang mga produkto ng unibersidad kung saan kami nag-aaral.

Sobrang nangilabot ako sa mga nabasa ko. Nagpadala ako ng mensahe sa senior kong ito. Sinabi ko na bilib ako sa kaniya. Pampalubag-loob kumbaga. Pero hanggang ngayon, hindi maalis sa isip ko ang araw na iyon. Hindi pa nga siya nakaka-graduate noon. Hindi pa nga siya matatawag na propesyonal. Nagsisimula pa lang.

Kumakapa. Nag-aaral. Sumusubok. Sumusubok nang may tapang at integridad.

Pero ganito ang salubong? Bakit? Ano ang pagkukulang? Ano ang kasalanan?

Parang sa panahon ngayon, hindi pwedeng sumabak sa mundo ng dyornalismo ang mga taong madaling masaktan. Patibayan ng dibdib. Palakasan ng kapit sa prinsipyo.

Itong pangyayaring ito ang naging dahilan kung bakit kahit sigurado naman akong gusto kong maging journalist pagtanda, nagkaroon pa rin ako ng pagdududa. Kaya ko ba talaga? Sapat ba ako para sa propesyong ito?

Kaya rin kung minsan, kapag naduduwag ako, nagagalit ako sa sarili ko. Hindi pwedeng maging mamamahayag ang mga taong walang tapang. Walang maayos na journalist na duwag. Eh sa recitation pa nga lang ni Sir Reg, duwag na ako. Ano namang pag-asa ang mayroon sa akin sa lagay na ito?

Nakalimutan ni Sir Reg na may recitation pala kami tungkol sa *Shattered Glass*. Para akong nawalan ng tyansang makabawi sa mga pinalampas kong pagkakataon.

Hunyo 8, 2023, Huwebes

Naging abala ang buong buwan ng Mayo dahil sa university games. Bilang mga journalism students, ang responsibilidad namin ay ang pagko-cover ng mga kaganapan sa loob ng unibersidad. Ito rin ang dahilan kung bakit wala masyadong naging klase. Pero pagdating ng buwan ng Hunyo, balik kami sa normal na gawi sa loob ng klasrum. Hinding-hindi ko makalilimutan ang pinakuhuling Huwebes na nagkaroon ng talakayan sa Journalism

Ethics. Sa wakas! (o Sa kauna-unahang pagkakataon!), nagtaas ako ng kamay at nag-recite sa klase ni Sir Reg.

Hindi masyadong maganda ang sinabi ko sa klase. Pero hindi ko na iyon masyadong prinoblema dahil masaya na akong mayroon akong isinagot. Hindi ko na rin masyadong natatandaan kung ano ang eksaktong tanong ni Sir Reg, pero may kinalaman iyon sa pagja-justify kung ayos lang bang mag-undercover ang mga journalist alang-alang sa pagbabalita. Bigla kong naalala ang isang case study na nabasa ko sa libro ni Louis Alvin Day tungkol sa mga journalist sa ibang bansa na naging empleyado/undercover sa isang convenient store para imbestigahan ang maanomalyang kalakaran umano sa loob nito. Naisip kong ayos lang gumawa ng undercover assignment ang isang journalist basta't ang intensiyon niya ay isiwalat ang anumang katotohanang nararapat lang na malaman ng publiko, at hanggang doon lamang. Kakabit din nito ang walang kupas na paalalang 'do no harm'.

Sa totoo lang, nasa likod din ng utak ko noon ang essay na "A Venusian Tale" sa librong *The Blood Republic* ni Joel Pablo Salud. Binanggit niya kasi rito ang karanasan niya sa pagtatrabaho bilang isang kunyaring communications consultant/promotions manager sa isang bar sa M.H Del Pilar Street sa Maynila na pinaghihinalaang pugad ng prostitusyon at ang mga biktima ay pawang mga menor de edad. Pero hindi naman tungkol sa pagiging undercover journalist ang essay na ito, sa halip, tungkol ito sa isang babaeng nagngangalang Venus – kaya hindi ko ito magawang ikatwiran sa sagot ko kay Sir Reg. Basta ang naaalala ko lang, minsang naging undercover journalist si Joel Pablo Salud.

Pagkatapos kong magrecite kay Sir Reg, pakiramdam ko, gusto kong sakalin ang sarili ko. Hindi ko alam kung bakit nakakaramdam pa rin ako ng pagkaasiwa. Pero masaya na akong mayroon akong sinabi, kahit kaunti.

At least, kahit sa isang beses lang, masasabi kong hindi na ako duwag.

Noong araw ding iyon sinabi ni Sir Reg ang magiging final requirement namin sa subject niya. Kailangan daw naming mag-interview ng isang journalist o media personality at makipag-usap sa kanila tungkol sa journalism ethics.

Hindi ko na pinag-isipan kung sino ang gusto kong makapanayam. Kanina pa siya tumatakbo sa isip ko.

July 3, 2023, Lunes

Isang linggo bago ang finals week, nagpadala ako ng mensahe sa Messenger account ni Sir Joel para tanungin kung ano ang e-mail niya para makapagpadala kami ng pormal na imbitasyon sa gagawin naming interview. Hindi kami nahirapang imbitahan siya dahil napakabilis niyang pinaunlakan ang request namin. Walang ligalig niya kaming pinagbigyan.

Ito ang araw (July 3) na naka-iskedyul ang interview. Isang oras mahigit namin siyang nakapanayam. Labing-isa lang naman ang tanong na kailangan namin itanong, pero humaba lang ang usapan dahil ang dami niyang sinasabi sa amin. Iyon na siguro ang pinakasulit na isang oras sa buhay kolehiyo ko, so far. Hindi madamot si Sir Joel sa pagkukwento. Nagtuturo siya sa amin nang walang halong pagmamalinis. Walang nasayang na oras magmula

sa pagbibigay paanyaya hanggang sa pinakahuling tanong namin sa kaniya.

Sa araw na ito ko nalaman na may dalawang klase ng journalist na kurakot (o corrupt). Iyong una, kurakot dahil gahaman. Walang ibang hangad sa buhay kun'di yaman at kapangyarihan. Iyong pangalawa naman, nagiging kurakot sa parehong rason kung bakit kumakapit sa patalim ang isang pangkaraniwang tao – kahirapan. Hindi naman ito nangangahulugang may mabuti at masamang bersiyon ng korapsyon. Pareho pa rin itong korapsyon, parehong pagkakamali, at parehong hindi etikal.

Pero natutunan ko rin na hindi na trabaho ng isang journalist ang panghuhusga sa hindi etikal na gawain ng isa pa. Malaya siyang kumondena. Malaya siyang maglabas ng saloobin. Malaya siyang magpahayag ng pagkadismaya. Pero hindi dapat nawawala ang pang-unawa. At hindi naman laging kaakibat ng pag-unawa ang pagpapabaya. P'wede kang umunawa nang hindi nagtatanggol. Katulad lang din ito ng pakikipanayam sa iba't ibang klase ng tao. Trabaho ng journalist na unawain ang iba't ibang klase ng aksiyon at opinyon ng mga taong ginagawan niya ng istorya, salungat man ito't malayo sa pansarili niyang paniniwala. Hindi niya kailangang ipagtanggol ang alam niyang mali, kailangan niya lang maunawaan kung bakit nangyayari ang isang pagkakamali.

Hindi ko sinasabing dapat objective ang isang journalist o manunulat. Ngayon ko lang naintindihan nang lubos na ang pag-unawa sa mga bagay ay isang proseso. Sa ganoong lagay, ang proseso ng pag-unawa ang dapat na objective – at ang journalist

na umuunawa, trabaho niyang magkwento ng tama, kahit pa nauunawaan niya ang mga mali.

Sabi rin ni Sir Joel, hindi dapat tinataasan ng isang baguhang mamamahayag ang ekspektasyon niya sa newsrooms. Hindi kailanman ito magiging isang perpektong lugar, gaano man karami o kadetalyado ang listahan ng mga etikang kailangan sundin ng bawat isang nagtatrabaho sa loob nito. Sabi niya sa amin: *“taasan niyo ang expectations n’yo sa sarili n’yo.”*

Alam ko na kung bakit; dahil hindi ko na trabahong bantayan kung sino-sino ang mga lumalabag sa etika. Maaari akong makibalita, kumondena, mainis, madismaya – pero hindi ko na trabaho ang humusga. Ang kailangan kong bantayan ay ang sarili ko. Kung sinusunod ko ba ito o hindi. Kung etikal ba ako o hindi. Dapat kong danasin ang anomang konsekwensya ng hindi pagiging etikal, at ganoon din ang iba. Naintindihan ko na rin ang punto ni Clifford Christians sa sinabi niyang *“credibility gaps and ethics scandals are the result of precisely that failure of media professionals”*, kasi nga, ang etika ay pamantayan para sa sarili at hindi para sa iba. Ibig sabihin, kung magkakaroon ako ng pagkukulang o kasalanan, at magdudulot ito ng lamat sa sarili kong kredibilidad, wala akong ibang maaaring sisihin kun’di ang sarili ko.

Bukod pa rito, alam ko na rin kung anong dapat gawin ng isang journalist na nagkasala sa etika. Isang salita lang pala ang sagot: accountability. Ibig sabihin, dapat ay alam ko kung kailan ako nagkamali, aminin ko na nagkamali ako, tanggapin ang konsekwensya nito, matuto, gawin ang tama, at bumawi

sa susunod. Mas madali kasing itama ang mga pagkakamaling inaamin at sinusubukang baguhin.

May sampung utos lang ang Diyos. Labing-isa ang code of ethics ng mga journalist sa Pilipinas. Ngayon ko lang naunawaan nang lubos na hindi ko naman kailangan kabisaduhin ang Bibliya o ang Ethical Guide book ng NUJP para siguraduhing sinusunod ko ang mga laman nito. Kailangan ko lang palaging katukin ang konsensiya at prinsipyo ko.

At sa mga sitwasyong susubukan ang etika ko, sa mga pagkakataong maguguluhan ulit ako, at sa mga pangyayaring maaaring magdulot sa akin ng pagkalito – kailangan ko lang balikan ang unang etikang naunawaan ko: *when in doubt, decency should be my watchword.*